

Katarzyna Laskowska

Uniwersytet w Białymstoku, Polska

e-mail: laskowska@uwb.edu.pl

ORCID: 0000-0001-6767-3929

**KARA ŚMIERCI W REPUBLICIE BIAŁORUŚ
– ASPEKTY KONSTYTUCYJNE, KARNOPRAWNE
I WYKONAWCZE¹**

**THE DEATH PENALTY IN THE REPUBLIC OF BELARUS:
CONSTITUTIONAL, CRIMINAL AND EXECUTIVE ASPECTS**

Abstract

This paper tackles the problem of death penalty in Belarus which is a not yet analyzed topic in the Polish literature. This problem seems to be important since Belarus remains the only European country where death sentences are imposed and carried out. The author describes the law regulations and possible results included in the Criminal Code and the Criminal Enforcement Code of the Republic of Belarus. In particular, emphasized are the assumptions against the international law, very wide scope of adjudication, inhumane way of execution, and limited access to information. Some possible actions undertaken to amend the death penalty law in Belarus are also discussed.

¹ Źródło finansowania publikacji stanowi subwencja Wydziału Prawa Uniwersytetu w Białymstoku.

KEYWORDS

death penalty, right to life, moratorium, Constitution of the Republic of Belarus, Criminal Code of the Republic of Belarus, Criminal Enforcement Code of the Republic of Belarus

SŁOWA KLUCZOWE

kara śmierci, prawo do życia, moratorium, Konstytucja Republiki Białoruś, kodeks karny Republiki Białoruś, kodeks karny wykonawczy Republiki Białoruś

Punkt wyjścia do rozważań w ramach niniejszego opracowania stanowi niezbywalne prawo do życia, stanowiące główne miejsce w systemie praw człowieka. Przewidują je konstytucje oraz kodeksy karne poszczególnych państw. Jednakże, mimo gwarancji zawartych w tych aktach, to naturalne prawo nie zawsze jest respektowane. Taka sytuacja występuje w Republice Białoruś (na Białorusi). Współcześnie jest to jedyne państwo w Europie, w którym jest orzekana i wykonywana kara śmierci. Wydaje się to wręcz nieprawdopodobne, że w XXI w. na starym kontynencie prawo przewiduje stosowanie tej kary eliminacyjnej.

Celem niniejszego opracowania jest omówienie prawnych, tj. konstytucyjnych, karnomaterialnych i karnow wykonawczych, regulacji kary śmierci na Białorusi, a także przedstawienie propozycji zmian prawa w tym zakresie.

Podstawę analiz stanowią: Konstytucja Republiki Białoruś z 1994 r., kodeks karny Republiki Białoruś z 1999 r., kodeks karny wykonawczy Republiki Białoruś z 2000 r. oraz literatura prawnicza dotycząca tytułowej problematyki.

Na potrzeby opracowania przyjęto tezę, że szeroki zakres regulacji kary śmierci na Białorusi narusza prawo człowieka do życia, gwarantowane przez przepisy prawa krajowego i międzynarodowego.

1. KONSTYTUCJA REPUBLIKI BIAŁORUŚ Z 1994 R. WOBEC KARY ŚMIERCI

Należy podkreślić, że część przepisów Konstytucji Republiki Białoruś z 1994 r.² (dalej: Konstytucja RB) odnosi się do kary śmierci. Z pewnością, punkt wyjścia do rozważań stanowi art. 22 przewidujący, że: „Wszyscy są równi wobec prawa i mają prawo, bez jakiegokolwiek dyskryminacji, do równej ochrony swo-

² *Konstitutsiya Respubliki Belarus' ot 15 marta 1994 g.*, <https://pravo.by/pravovaya-informatsiya/normativnye-dokumenty/konstitutsiya-respubliki-belarus/> (dostęp: 8.08.2022 r.).

ich praw i uzasadnionych interesów”. Wynika z niego, że zagwarantowanie praw i wolności obywateli stanowi najwyższy cel państwa.

Kolejny, istotny dla tytułowych analiz, przepis art. 24 stanowi, że: „Każdy ma prawo do życia” (ust. 1). „Państwo chroni życie człowieka przed wszelkimi bezprawnymi zamachami” (ust. 2). „Kara śmierci do czasu jej zniesienia może być stosowana zgodnie z prawem jako kara wyjątkowa za szczególnie ciężkie przestępstwa i tylko na podstawie wyroku sądu” (ust. 3). Stanowi więc, że państwo chroni życie człowieka przed zamachami. Natomiast zakaz kary śmierci z niego nie wynika³. Niektórzy prawnicy powątpiewają, że Konstytucja RB gwarantuje podstawowe prawo z art. 24 ust. 1 i 2. Uważają, że realizacja tego uniwersalnego, powszechnego prawa nie jest możliwa na Białorusi ze względu na ingerencję w prawa człowieka poprzez orzekanie i wykonywanie kary śmierci⁴. Art. 24 ust. 3 jasno wskazuje na czasowy i wyjątkowy charakter kary⁵. Stanowi „wektor państwowej polityki w sferze karnoprawnej” wskazujący na potrzebę realizacji tej normy prawnej⁶.

Niektórzy białoruscy prawnicy uważają art. 24 Konstytucji RB za „rozwiązanie optymalne, uwzględniające wszelkie możliwe niuanse rozwoju systemu prawnego i stanowiące imperatyw prawny dla władz publicznych, które są zobowiązane do przyjęcia środków mających na celu wyłączenie go ze środków odpowiedzialności karnej”⁷. Jednakże powyższa pozytywna ocena nie była powszechna, bowiem wielu prawników miało wątpliwości co do zgodności obowiązujących regulacji z prawem międzynarodowym. Ich podstawę stanowił art. 8 Konstytucji RB stanowiący, że: „Białoruś uznaje priorytet zasad prawa międzynarodowego i zapewnia zgodność z nimi ustawodawstwa”. Wskazywano zatem na rozbieżność deklaracji i praktyki w tym zakresie.

W związku z tym w dniu 11 marca 2004 r. Sąd Konstytucyjny wydał orzeczenie „W sprawie zgodności Konstytucji Republiki Białoruś i traktatów międzynarodowych Republiki Białorusi z przepisami Kodeksu karnego Republiki Białoruś przewidującego stosowanie kary śmierci jako kary”⁸. Podstawę rozstrzygnięcia

³ M. I. Pastukhov, *K voprosu ob otmene smertnoy kazni v Respublike Belarus'*, „Studia Politologiczne” 2016, Vol. 40, s. 172.

⁴ D. G. Poleshchuk, *Otmena smertnoy kazni kak mezhdunarodnyy standart v oblasti prav cheloveka*, <https://elib.bsu.by> (dostęp: 8.08.2022 r.).

⁵ V. V. Khritonenko, *K voprosu smertnoy kazni v Respublike Belarus'*, *Elektronnyy sbornik trudov molodykh spetsialistov Polotskogo Gosudarstvennogo Universiteta*, Vypusk 22, Novopolotsk 2018, s. 294.

⁶ G. A. Vasilevich, *Konstitutsionno-pravovyye aspekty otmeny smertnoy kazni v Respublike Belarus'*, „Vestnik Konstitutsionnogo Suda Respubliki Belarus” 2002, № 2, s. 82.

⁷ G. A. Vasilevich, *Belarus' na puti k otmene smertnoy kazni: vozmozhnyye varianty resheniya*, (w:) M. V. Andriyashko (red.), *Ugolovnaya politika Respubliki Belarus': sostoyaniye i puti sovershenstvovaniya*, Baranovichy 2016, s. 11.

⁸ *Zaklyucheniye Konstitutsionnogo Suda Respubliki Belarus' ot 11 marta 2004 g.*, „Vestnik Konstitutsionnogo Suda Respubliki Belarus” 2004, № 1, s. 89–100.

stanowiła analiza zgodności białoruskiego kodeksu karnego z 1999 r. z konstytucją i z traktatami międzynarodowymi ratyfikowanymi przez Republikę Białoruś w zakresie kary śmierci⁹ oraz praktyka jej orzekania i wymierzania, wyniki referendum z 1996 r., a także problematyka błędów sądowych. W wyniku tego Sąd Konstytucyjny zdecydował o uznaniu art. 48 ust. 1 pkt 11 (katalog kar) i art. 59 (regulacja kary śmierci) kodeksu karnego Republiki Białoruś za niezgodne z Konstytucją RB ze względu na brak w nich informacji o tymczasowym charakterze kary śmierci. Zauważył również, że art. 24 ust. 3 Konstytucji RB dopuszcza wprowadzenie moratorium na wykonywanie kary śmierci lub całkowite zniesienie tej kary. Decyzję z tego zakresu pozostawił „Głowie Państwa i parlamentowi”¹⁰. Podkreślił wyjątkowość kary¹¹. Jednocześnie „nie wskazał żadnych rekomendacji odnośnie dróg jej zniesienia” na Białorusi¹².

Niektórzy twierdzą, że kara śmierci w białoruskim kodeksie karnym nie stanowi zaprzeczenia aktom prawa międzynarodowego, jedynie nie odpowiada ogólnoeuropejskiej praktyce. Zatem białoruskie prawo karne „nie rozwija się wspólnie” z prawem karnym w Europie¹³. Niektórzy prawnicy białoruscy, analizując karę śmierci, podkreślają, że przy opracowywaniu w latach 90. projektu kodeksu karnego brano pod uwagę Powszechną Deklarację Praw Człowieka, Międzynarodowy Pakt o Prawach Obywatelskich i Politycznych, a także europejską Konwencję o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, związany z nią Protokół nr 6 oraz wiele rezolucji Rady Europy¹⁴. Ponadto wskazują, że w podpisanej przez Białoruś Konwencji Wspólnoty Niepodległych Państw o prawach i podstawowych wolnościach człowieka, która weszła w życie w tym kraju w 1998 r., zawarto rozwiązania zakazujące orzekanie kary wobec kobiet i wobec nieletniego w czasie przestępstwa. Według nich, świadczy to o tym, że prawo karne jest dostosowane do tych regulacji¹⁵. Aczkolwiek, w rzeczywistości, wiele rozwiązań ww. aktów prawa międzynarodowego nie zostało wdrożonych na rzecz eliminacji kary śmierci z kodeksu karnego Republiki Białoruś.

⁹ L. I. Tsygankova, *Smertnaya kazn' v Belarusi: sokhranit' ili otkazat'sya*, (w:) V. N. Vatył' (red.), *Belorusskaya potologiya: mnogoobraziye v yedinstve. Respublika Belarus' v globaliziruyushchemsya mire. Tezisy dokladov IV mezhdunarodnoy nauchno-prakticheskoy konferentsii* (Grodno, 13–14 maja 2010 g.). V 2 ch. Ch. 2, Grodno 2010, s. 200.

¹⁰ M. I. Pastukhov, *K voprosu ob...*, s. 175–176.

¹¹ L. I. Tsygankova, *Smertnaya kazn' v Belarusi: sokhranit' ili otkazat'sya*, (w:) V. N. Vatył' (red.), *Belorusskaya...*, s. 200.

¹² N. A. Kodak, *K voprosu smertnoy kazni v Respublike Belarus'*, s. 161, http://media.miu.by/files/store/items/uses/xxv/miu_uses_xxv_04015.pdf (dostęp: 18.10.2021 r.)

¹³ A. A. Goryunova, A. I. Sakun, *Konstitutsionnyye ogranicheniya prava na zhizn' v Respublike Belarus'*, s. 104, https://elib.bsu.by/bitstream/123456789/107280/1/goryunova_sakun_sbornik%2013_tom2.pdf (dostęp: 18.10.2021 r.)

¹⁴ V. V. Khritonenko, *K voprosu smertnoy...*, s. 294.

¹⁵ A. S. Khursanova, K. M. Shamkut', *Pravo na zhizn' i problema smertnoy kazni v Respublike Belarus'*, s. 201, http://edoc.bseu.by:8080/bitstream/edoc/89782/1/Khursanova_A._S..pdf (dostęp: 8.08.2022 r.).

2. KARA ŚMIERCI W UJĘCIU KODEKSU KARNEGO REPUBLIKI BIAŁORUŚ

Kara śmierci zawarta jest w katalogu kar przewidzianym w art. 48 ust. 1 pkt 10 kodeksu karnego Republiki Białoruś z 1999 r.¹⁶ (dalej: k.k. RB) do czasu jej zniesienia. Natomiast sytuację prawną kary śmierci określa art. 59 k.k. RB.

Na podstawie art. 59 ust. 1 k.k. RB dopuszcza się stosowanie kary śmierci jako kary wyjątkowej. Jej wyjątkowość polega na tym, że jest to jedyna kara pozbawiająca człowieka życia, będącego największą wartością, na podstawie wyroku sądu¹⁷. Dotyczy ona zarówno wagi przestępstw będących podstawą jej orzeczenia, jak i sposobu jej wykonania. Zawsze występuje alternatywnie z karą dożywotniego pozbawienia wolności.

Na mocy art. 59 ust. 1 k.k. RB wykonanie kary śmierci odbywa się poprzez rozstrzelanie. Procedura i tryb jej wykonania zostaną omówione w dalszej części opracowania.

Na podstawie art. 59 ust. 1 k.k. RB przesłanką orzeczenia kary śmierci jest popełnienie przestępstw przewidzianych w: art. 124 ust. 2 (zabójstwo przedstawiciela obcego państwa lub organizacji międzynarodowej w celu prowokacji utrudniającej stosunki międzynarodowe, wywołania wojny lub destabilizacji porządku publicznego w obcym państwie); art. 126 ust. 3 (akt międzynarodowego terroryzmu w okolicznościach obciążających); art. 289 ust. 3 (akt terroryzmu w okolicznościach obciążających); art. 359 ust. 2 (akt terroryzmu wobec działacza państwowego i społecznego), lub innych szczególnie ciężkich przestępstw związanych z umyślnym pozbawieniem życia człowieka w okolicznościach obciążających. Stanowią je: przygotowanie lub prowadzenie agresywnej wojny w okolicznościach obciążających (art. 122 ust. 2); ludobójstwo (art. 127); przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu ludzkości, tj. deportacja, nielegalne uwięzienie, niewolnictwo, masowe lub systematyczne egzekucje bez procesu, porwanie ludzi, po którym następuje ich zaginięcie, tortury lub akty okrucieństwa, popełnione w związku z rasowym, narodowościowym, etnicznym pochodzeniem, przekonaniem politycznym i wyznaniem ludności cywilnej (art. 128); zastosowanie broni masowego rażenia (art. 134), naruszenie praw i zwyczajów wojennych w okolicznościach obciążających (art. 135 ust. 3); zabójstwo w okolicznościach obciążających (art. 139 ust. 2); spisek lub inne działania, popełnione w celu przejęcia władzy państwowej w okolicznościach obciążających (art. 357

¹⁶ *Ugolovnyy Kodeks Respubliki Belarus' 275-Z ot 9.07.1999 g.*, https://kodeksy-by.com/ugolovnyj_kodeks_rb.htm (dostęp: 8.08.2022 r.).

¹⁷ K. D. Vasil'yeva, *Smertnaya kazn' v Respublike Belarus' kak isklyuchitel'naya mera nakazaniya*, (w:) O. A. Lavshuk (red.), *Molodaya nauka – 2019: regional'naya nauchno-prakticheskaya konferentsiya studentov i aspirantov vuzov Mogilevskoy oblasti: materialy konferentsii*, Mogilev 2019, s. 222.

ust. 3), sabotaż popełniony przez zorganizowaną grupę lub skutkującego śmiercią ludzi lub innymi poważnymi następstwami (art. 360 ust. 2); zabójstwo pracownika organów spraw wewnętrznych (art. 362).

Jak wynika z analizy białoruskiego kodeksu karnego, karę śmierci przewidziano za 13 przestępstw zawartych w 4 kategoriach: przestępstwa przeciwko pokojowi, bezpieczeństwu ludzkości i przestępstwa wojskowe; przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu; przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu publicznemu i zdrowiu ludności; przestępstwa przeciwko państwu i porządkowi zarządzania. Należy podkreślić, że jest to znaczna liczba czynów. Pomimo różnych nazw, ich istota polega na spowodowaniu śmierci jednostki w szczególnych okolicznościach.

Plenum Sądu Najwyższego Republiki Białoruś zaleciło, by sądy skazywały na karę śmierci lub dożywotnie pozbawienie wolności za zabójstwa w obciążających okolicznościach tylko wówczas, gdy jest to konieczne ze względu na szczególne okoliczności obostrzające odpowiedzialność razem z innymi cechami, które charakteryzują skazanego jako osobę przedstawiającą wyjątkowe zagrożenie dla społeczeństwa. Zatem wydanie wyroku śmierci obwarowane jest zarówno katalogiem przestępstw szczególnie ciężkich, jak i cechami skazanego¹⁸. W orzeczeniu sąd powinien dokładnie wskazać okoliczności stanowiące jego podstawę¹⁹.

Na karę śmierci mogą skazywać tylko sądy wojewódzkie, Miński Sąd Rejonowy i Sąd Najwyższy. Sądy rejonowe nie mają takich kompetencji²⁰. Z praktyki sądowej wynika, że najczęściej kara ta orzekana była za zabójstwo dwóch lub więcej osób lub za zabójstwo ze szczególnym okrucieństwem²¹. Dominujące motywy ich popełnienia stanowiły konflikty życia codziennego. Sprawcy najczęściej byli w stanie nietrzeźwości²². Tylko w jednym wypadku skazano za popełnienie aktu terrorystycznego (zamach w mińskim metrze w dniu 11 kwietnia 2011 r.)²³.

¹⁸ S. M. Shurov, *Smertnaya kazn' kak vid nakazaniya v Respublike Belarus'*, s. 121, https://elib.amia.by/bitstream/docs/4897/1/121-ygol_isp_konf2020.pdf (dostęp: 8.08.2022 r.).

¹⁹ V. V. Khomich, *Glava 9*, (w:) A. V. Barkov, V. M. Khomich, *Nauchno-prakticheskiy komentariy k Ugolovnomu kodeksu Respubliki Belarus'*, Minsk 2010, s. 162.

²⁰ A. N. Bruyako, D. A. Budnik, *Smertnaya kazn' v Respublike Belarus': ugolovno-pravovoy aspekt*, (w:) *Bezopasnost' cheloveka i obshchestva: sovershenstvovaniye sistemy reagirovaniya i upravleniya zashchitoy ot chrezvychaynykh situatsiy. Sbornik materialov III Mezhdunarodnoy zaochnoy nauchno-prakticheskoy konferentsii*, Minsk 2019, s. 206.

²¹ V. V. Alekseyev, *Smertnaya kazn' kak mera ugolovnego nakazaniya v Respublike Belarus'*, (w:) N. V. Panteleyeva (red.), *Gosudarstvo i pravo: aktual'nyye problemy formirovaniya pravovogo soznaniya. Sbornik statey III Mezhdunarodnoy nauchno-prakticheskoy konferentsii*, Mogilev 2020, s. 135.

²² V. V. Alekseyev, *Smertnaya kazn' kak mera ugolovnego nakazaniya v Respublike Belarus'*, (w:) N. V. Panteleyeva (red.), *Gosudarstvo i pravo...*, s. 135.

²³ M. I. Pastukhov, *K voprosu ob...*, s. 174.

Na podstawie art. 59 ust. 1 k.k. RB przyjęto, że kara śmierci będzie orzekana do czasu jej zniesienia. Zatem jej cechą jest tymczasowość²⁴. Białoruscy prawnicy podkreślają, że występowanie w konstytucji i w dwóch artykułach kodeksu karnego (art. 48 i 59) w nawiasie – „do zniesienia kary śmierci” – wskazuje na czasowość kary i możliwość jej zniesienia w określonych warunkach²⁵. Jednakże komentarze do kodeksu karnego, orzeczenia Sądu Najwyższego, jak również literatura prawnicza nie wskazują potencjalnych okoliczności determinujących zniesienie kary śmierci.

Art. 59 ust. 2 k.k. RB zawiera wyłączenia określonych kategorii osób, wobec których kara śmierci może być orzekana. Stanowią je: osoby, które popełniły przestępstwa w wieku poniżej 18 lat; kobiety; mężczyźni, którzy w dniu wydania wyroku ukończyli 65 lat. W ten sposób przyjęto „liberalne” stanowisko wobec osób bardzo młodych, kobiet i starszych mężczyzn. Według niektórych białoruskich prawników nieorzeczenie kary wobec nieletnich i kobiet wskazuje bardziej na prawny humanitaryzm niż humanitaryzm wobec człowieka. Jest to raczej przejaw troski o następne pokolenia, tj. o „rozumny stosunek do przyszłości państwa i sytuacji demograficznej w przyszłości”²⁶.

Na mocy art. 59 ust. 3 k.k. RB przewidziano instytucję ułaskawienia poprzez zamianę kary śmierci na dożywotnie pozbawienie wolności. Tego aktu w stosunku do indywidualnie określonej osoby dokonuje Prezydent Republiki Białoruś (Prezydent RB) na podstawie art. 96 ust. 1 k.k. RB. Natomiast tryb rozpatrywania spraw dotyczących ułaskawienia skazanych reguluje dekret Prezydenta Republiki Białorusi z dnia 3 grudnia 1994 r. o zatwierdzeniu Regulaminu o trybie realizacji w Republice Białoruś ułaskawiania skazanych, zwolnienia od odpowiedzialności karnej osób, które przyczyniły się do ujawnienia przestępstw i usuwania skutków ich popełnienia²⁷.

Na jego mocy podstawę ułaskawienia stanowi osobista prośba skazanego, która jest rozpatrywana dopiero po uprawomocnieniu się wyroku (pkt 6). Składa ją on za pośrednictwem administracji zakładu karnego (pkt 8). Z prośbą o ułaskawienie może zwrócić się do Prezydenta RB w ciągu 10 dni od daty otrzymania odpisu wyroku lub kasacji. Jeżeli nie złoży w określonym terminie prośby

²⁴ K. D. Vasil'yeva, *Smertnaya kazn' v Respublike Belarus' kak isklyuchitel'naya mera nakazaniya*, (w:) O. A. Lavshuk (red.), *Molodaya nauka...*, s. 222.

²⁵ V. V. Khritonenko, *K voprosu smertnoy...*, s. 294.

²⁶ V. V. Voluyevich, *Smertnaya kazn' kak ogranicheniye prava na zhizn'*, (w:) A. A. Vishnevskiy (red.), *Sovremennoye sostoyaniye i perspektivy razvitiya grazhdanskogo, semeynogo zakonodatel'stva i zakonodatel'stva o trude Respubliki Belarus'. Materialy Respublikanskoj nauchno-prakticheskoy konferentsii*, Baranovichi 2016, s. 13.

²⁷ *Polozheniye o poriadke osushchestvleniya v Respublike Belarus' pomilovaniya osuzhdennykh, osvobozhdeniya ot ugolovnoy otvetstvennosti lits, sposobstvovavshikh raskrytiyu prestupleniy i ustraneniyu posledstviy ikh soversheniya ot 3 dekabrya 1994 g.* (w redakcji z dnia 26.03.2021 r.), <https://president.gov.by/bucket/assets/uploads/documents/2021/122uk.pdf> (dostęp: 8.08.2022 r.).

o ułaskawienie lub oświadczy, że nie chce jej składać, wówczas sporządzany jest stosowny protokół. Prośbę lub protokół przesyła się Prezydentowi RB nie później niż w ciągu 3 dni od otrzymania prośby skazanego lub sporządzenia protokołu. Wykonanie wyroku śmierci zostaje zawieszane do czasu rozpatrzenia prośby o ułaskawienie lub materiałów dotyczących odmowy złożenia prośby (pkt 15).

Prośba o ułaskawienie osoby skazanej na karę śmierci lub materiały o odmowie złożenia przez nie nią prośby, przed przekazaniem ich Komisji do spraw ułaskawienia i uwolnienia od odpowiedzialności karnej przy Prezydencie RB (dalej: Komisja), przesyłane są do Sądu Najwyższego i Prokuratury Generalnej. W terminie 2 tygodni organy te przedstawiają opinie zawierające treść wydanych orzeczeń sądowych, okoliczności popełnienia przestępstw, dane dotyczące skazanego, a także ich propozycje merytoryczne w stosunku do prośby lub materiałów dotyczących odmowy złożenia prośby (pkt 16). Prośby o ułaskawienie osób skazanych na karę śmierci wraz z propozycjami Komisji kierowane są w celu rozpatrzenia do Prezydenta RB (pkt 19). Decyzje w sprawie ułaskawienia lub odrzucenia prośb o ułaskawienie skazanych podejmuje Prezydent RB w formie dekretów (pkt 23). Następnie przekazywane są one Sądowi Najwyższemu w celu wykonania w stosunku do osób skazanych na karę śmierci (pkt 24). Sprawozdania z ich wykonania przesyłane są Prezydentowi RB przez Sąd Najwyższy (pkt 25).

Białoruscy prawnicy ubolewają, że informacje o pracach Komisji i przypadkach ułaskawienia bardzo rzadko pojawiają się w prasie. Dotychczas znana jest tylko jedna sytuacja ułaskawienia przez A. Łukaszenkę osoby skazanej na karę śmierci²⁸.

Poza art. 59 k.k. RB poświęconym regulacji kary śmierci, także inne przepisy kodeksu karnego kształtują sytuację prawną skazanego na nią. Niektóre z nich poprawiają ją, inne – wręcz przeciwnie.

Na korzyść działają przepisy przewidujące zakaz orzekania kary śmierci: za przygotowanie i usiłowanie przestępstwa z wyłączeniem usiłowania przestępstw z art. 124 ust. 2, art. 126 ust. 3, art. 289 ust. 3 i art. 359 ust. 2 (art. 67 ust. 2 k.k. RB) oraz wobec oskarżonego aktywnie współpracującego z organami²⁹ (art. 69¹ k.k. RB). Ważną rolę w tym zakresie odgrywa też instytucja przedawnienia. O jej zastosowaniu wobec osoby, która popełniła przestępstwo, za które może zostać skazana na karę dożywotniego pozbawienia wolności lub karę śmierci, rozstrzyga sąd. W razie niestwierdzenia przez niego możliwości zwolnienia określonej osoby z odpowiedzialności karnej z powodu upływu przedawnienia, nie może on orzec kary dożywotniego pozbawienia wolności lub kary śmierci. Orzeka wówczas karę pozbawienia wolności (art. 83 ust. 5 k.k. RB).

Trudną sytuację sprawcy przestępstwa pogłębia art. 69 ust. 2 k.k. RB. Na jego podstawie na wymiar kary za szczególnie ciężkie przestępstwo polegające

²⁸ S. A. Borsuchenko, *Pravovoy status smertnoy kazni v Respublike Belarus'*, „Vestnik RPA” 2021, № 1, s. 60.

²⁹ Nie obejmuje to dobrowolnego przyznania się do winy.

na umyślnym pozbawieniu życia w okolicznościach obciążających nie wpływa występowanie okoliczności łagodzących odpowiedzialność. Oznacza to, że mimo nastąpienia takich okoliczności, sprawcy zostanie orzeczona kara śmierci.

Art. 59 k.k. RB przeczy art. 24 Konstytucji Republiki Białoruś. Kara śmierci narusza prawo do życia gwarantowane przez Konstytucję i prawo międzynarodowe³⁰.

3. KARA ŚMIERCI W UJĘCIU KODEKSU KARNEGO WYKONAWCZEGO REPUBLIKI BIAŁORUŚ

Wykonywanie kary śmierci regulują art. 174–176 kodeksu karnego wykonawczego Republiki Białoruś z 2000 r. (dalej: k.k.w. RB)³¹.

Na podstawie art. 174 ust. 1 k.k.w. RB skazani na karę śmierci objęci są wzmocnionym nadzorem i umieszczeni w oddzielnych celach. Zasadniczo, mają obowiązki i prawa analogiczne do osób przebywających w miejscach wykonywania aresztu. Nie mają prawa do spaceru.

Podczas przetrzymywania osób skazanych na śmierć „zapewnia się im niezawodną ochronę i izolację oraz bezpieczeństwo personelu”. W związku z tym po wydaniu wyroku przez sąd skazany zostaje umieszczony w izolatce pod ścisłą strażą w instytucji wykonującej karę. Znajduje się ona w odrębnym budynku, z ograniczonym dostępem pracowników placówki. Skazany przebywa w niej w specjalnej, wyróżniającej go odzieży. Otrzymuje trzy posiłki dziennie, pościel i środki higieny osobistej. Nie podlega zatrudnieniu³².

Po uprawomocnieniu się wyroku osoby skazane na karę śmierci na mocy art. 174 ust. 2 k.k.w. RB mają prawo do:

- 1) złożenia wniosku o ułaskawienie w trybie przewidzianym prawem;
- 2) odbywania spotkań z adwokatami i innymi osobami, uprawnionymi do świadczenia pomocy prawnej, bez ograniczania czasu ich trwania i liczby. W ten sposób realizuje się prawo skazanych do uzyskania pomocy prawnej (sporządzenie skargi na wyrok sądu, wniosku o ułaskawienie, testamentu lub innej umowy)³³;

³⁰ V. V. Voluyevich, *Smertnaya kazn' kak ogranicheniye prava na zhizn'*, (w:) A. A. Vishnevskiy (red.), *Sovremennoye sostoyaniye...*, s. 14.

³¹ *Ugolovno-Iсполnitel'nyy Kodeks Respubliki Belarus' 365-Z ot 11.01.2000 g.*, https://kodeksy-by.com/ui_kodeks_rb.htm (dostęp: 8.08.2022 r.).

³² T. G. Tereshchenko, *Belorusskiy opyt ispolneniya nakazaniya v vide smertnoy kazni i perspektivy yego transformatsii*, (w:) *Ugolovno-ispolnitel'naya sistema: realii i perspektivy razvitiya. Materialy II Mezhdunarodnoy nauchno-prakticheskoy konferentsii*, Pskov 2020, s. 305.

³³ *Ibidem*, s. 303.

3) odbierania i wysyłania listów bez ograniczeń. Korespondencja skazanego podlega cenzurze i rejestracji. Odnotowuje się daty jej otrzymywania i wysyłania. Koszty wysyłki ponosi skazany, a w razie braku środków finansowych – placówka (korespondencja do najbliższych). Może też wysłać skargi, prośby i informacje do różnych organów w związku z ochroną swoich praw (prokuratura, sąd, organy wykonywania kary, instytucje społeczne)³⁴;

4) odbycia jednego krótkiego widzenia z najbliższymi raz w miesiącu. Następuje to zgodnie z zasadą humanizmu w celu „utrzymywania więzi społecznych”. Prawo nie przewiduje dłuższych i częstszych widzeń³⁵;

5) otrzymywania raz na 3 miesiące jednej paczki lub przesyłki w trybie, ustalonym przez administrację instytucji, zakupu żywności i artykułów pierwszej potrzeby w ciągu miesiąca w formie bezgotówkowej ze środków dostępnych na ich kontach osobistych, w tym otrzymanych za pośrednictwem przekazów pocztowych, w wysokości ustalonej dla osób osadzonych w zakładach karnych o zaostrożnym rygorze;

6) sformalizowania, zgodnie z procedurą ustanowioną przez prawo, niezbędnych stosunków cywilnoprawnych oraz małżeńskich i rodzinnych. Należą do nich, np.: wzięcie ślubu lub rozwodu, ustanowienie ojcostwa, sporządzenie testamentu. Mają one wpływ na sytuację innych osób po wykonaniu wyroku śmierci wobec skazanego³⁶;

7) przyjmowania wizyt duchownego. Ich liczba i częstotliwość nie jest uregulowana. Ważne jest wówczas zagwarantowanie bezpieczeństwa duchownego³⁷;

8) otrzymywania niezbędnej pomocy medycznej. Zakres pomocy zależy od stanu zdrowia skazanych. Udzielana jest ona w celi, jeśli na to pozwala stan zdrowia. Ważne jest wówczas zagwarantowanie bezpieczeństwa personelu medycznego. Skazany może też być przetransportowany do szpitala z zachowaniem wymogów bezpieczeństwa³⁸.

Jak wspomniano, wobec skazanych na karę śmierci przewidziane są wzmożone środki ich ochrony. Ten rodzaj kary nie przewiduje zróżnicowanego podejścia do skazanych, nie zachęca ich do poprawy, nie kształtuje chęci i potrzeby posiadania określonych dóbr i korzyści. Ogranicza więc ich „sferę interesów prawnych”³⁹.

Tryb wykonywania kary śmierci reguluje art. 175 k.k.w. RB. Wynika z niego, że prawomocny wyrok skazujący na karę śmierci wykonuje się po otrzymaniu urzędowego zawiadomienia o odrzuceniu skarg skierowanych w trybie nadzoru i próśb o ułaskawienie (ust. 1). Ustawa nie określa czasu oczekiwania przez ska-

³⁴ *Ibidem*, s. 303.

³⁵ *Ibidem*, s. 304.

³⁶ *Ibidem*, s. 304.

³⁷ *Ibidem*, s. 304.

³⁸ *Ibidem*, s. 304.

³⁹ S. A. Borsuchenko, *Pravovoy status smertnoy...*, s. 60.

zanego na wykonanie wyroku. Według niektórych z reguły trwa on od 3 miesięcy do roku⁴⁰, a według innych – od kilku miesięcy do kilku lat. Można to ocenić zarówno negatywnie (cierpienie skazanego), jak i pozytywnie (możliwość ujawnienia pomyłki sądowej)⁴¹.

Na podstawie art. 175 ust. 2 k.k.w. RB karę śmierci wykonuje się niepublicznie przez rozstrzelanie. Wykonywanie jej w stosunku do kilku osób skazanych jest dokonywane oddzielnie dla każdej z nich i pod nieobecność innych osób, skazanych na karę śmierci.

Wspomniana niepubliczność dotyczy zarówno wykonania kary, jak i pochówku ciała⁴². Karę śmierci wykonuje pluton egzekucyjny⁴³. Śmierć w wyniku użycia broni palnej następuje w rezultacie uszkodzenia ważnych organów wewnętrznych, np. serca, ośrodkowego układu nerwowego czy w następstwie utraty krwi. Niektórzy uważają, co budzi bardzo mieszane odczucia, że rozstrzelanie, na tle innych kar, stanowi „najbardziej humanitarny” sposób pozbawienia życia w ramach realizacji kary śmierci. Według nich, argument stanowi szybka, bezbolesna śmierć⁴⁴.

Egzekucja odbywa się w Areszcie Śledczym nr 1 w Mińsku⁴⁵. Przy wykonywaniu kary śmierci obecny jest prokurator, przedstawiciel instytucji, w której jest ona wykonywana oraz lekarz specjalista. W wyjątkowych przypadkach, za zgodą prokuratora, podczas wykonywania tej kary mogą być także inne osoby (ust. 3). Zgon osoby skazanej stwierdza lekarz specjalista. Z wykonania wyroku sporządza się protokół (ust. 4). Administracja instytucji, w której wykonywana jest kara śmierci, jest zobowiązana do zawiadomienia sądu, który wydał wyrok, o jej wykonaniu, zaś sąd zawiadamia jednego z bliskich krewnych. Sąd, który wydał wyrok, przesyła zawiadomienie o śmierci osoby skazanej na karę śmierci do organu rejestrującego akty stanu cywilnego w miejscu siedziby sądu. Krewnym nie przekazuje się ciała do pochówku i nie powiadamia się ich o jego miejscu. Wystawia się jedynie akt zgonu (ust. 5).

Należy zauważyć, że obecnie obowiązująca procedura (dotycząca ciała i miejsca jego pogrzebania) została przyjęta w czasach radzieckich. Na przykład w 1924 r. prokuratorzy, przewodniczący trybunałów i sądów otrzymywali rozkaz Ludowego Komisarjatu Sprawiedliwości ZSRR „O porządku egzekucji”, nakazujący niewydawanie rodzinie ciała osoby straconej, pogrzebanie go „bez żadnych rytuałów, bez śladu grobu”. Analogiczne przepisy wprowadzono do kodeksu

⁴⁰ *Ibidem*, s. 61.

⁴¹ T. G. Tereshchenko, *Belorusskiy opyt ispolneniya...*, s. 305.

⁴² *Ibidem*, s. 305.

⁴³ *Ibidem*, s. 305; M. I. Pastukhov, *K voprosu ob...*, s. 174.

⁴⁴ I. I. Orushkevich, T. M. Sotnikova, *Gumannost' sposobov primeneniya isklyuchitel'noy mery nakazaniya – smertnoy kazni*, (w:) O. N. Ivanchina (red.), *Ugolovnaya yustitsiya: zakonodatel'stvo, teoriya i praktika. Sbornik materialov VIII Respublikanskoy nauchno-prakticheskoy konferentsii studentov, magistrantov i aspirantov*, Brest 2018, s. 87.

⁴⁵ S. A. Borsuchenko, *Pravovoy status smertnoy...*, s. 61.

karnego Białoruskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej z dnia 29 grudnia 1960 r.⁴⁶. Procedura „sprawdza się” też współcześnie.

Art. 175 ust. 5 k.k.w. RB był przedmiotem sporu między białoruskimi organami państwowymi a bliskimi skazanych i Komitetem Praw Człowieka ONZ. Utrzymanie tego przepisu argumentuje się „celem utrzymania spokoju i bezpieczeństwa, ochrony porządku publicznego, zdrowia, moralności, ochrony praw i wolności innych jednostek”⁴⁷. Z lakonicznego uzasadnienia wynika, że wręcz przeciwnie, pogłębia on cierpienie rodziny skazanego⁴⁸.

W 2011 r. w sprawie nr 2120/2011 (L. Kowalowa i T. Kozjar) przeciw Białorusi Komitet Praw Człowieka wypowiedział się, że brak informacji dla rodzin o dacie i miejscu wykonania wyroku i miejscu pochówku stanowi formę zastraszania rodziny, karanie jej, powodowanie cierpień. Narusza to art. 7 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych z 1966 r.⁴⁹ zakazujący poddawaniu człowieka torturom lub okrutnemu, nieludzkiemu albo poniżającemu traktowaniu lub karaniu. W związku z tym, według Komitetu Praw Człowieka, Białoruś powinna znieść przepisy o niewydawaniu ciała skazanego i o nieinformowaniu najbliższych o miejscu pogrzebania ciała⁵⁰. Współcześnie w kraju często postuluje się ich zmianę⁵¹.

Ukazane informacje świadczą o tym, że procedura wykonania kary śmierci ma charakter tortur, cechuje ją brak humanizmu wobec skazanego i jego najbliższych⁵².

W świetle art. 176 k.k.w. RB wykonanie kary śmierci może zostać zawieszona. Jego podstawę stanowią objawy zaburzeń (chorób) psychicznych osoby skazanej na nią. Wówczas, na wniosek administracji więzienia poddawana jest ona badaniu lekarskiemu przez komisję złożoną z 3 lekarzy specjalistów. Z tych czynności sporządzany jest protokół (ust. 1). Jeżeli u skazanego stwierdzono zaburzenia (choroby) psychiczne, które powodują, że nie jest on zdolny do rozumienia swoich czynów, to wyrok skazujący na karę śmierci nie jest wykonywany, a protokół badania lekarskiego przesyła się do sądu, który wydał wyrok (ust. 2).

⁴⁶ I. G. Khitarishvili, *Nekotoryye aspekty ispolneniya smertnoy kazni v Respublike Belarus'*, http://edoc.bseu.by:8080/bitstream/edoc/79918/1/Hitarishvili_I.G._62_63.pdf (dostęp: 8.08.2022 r.).

⁴⁷ Yu. A. Grin'ko, *Problemnyye voprosy ispolneniya nakazaniya v vide smertnoy kazni v Respublike Belarus'*, http://edoc.bseu.by:8080/bitstream/edoc/67699/1/Grinko_304_305.pdf (dostęp: 8.08.2022 r.).

⁴⁸ I. G. Khitarishvili, *Nekotoryye aspekty ispolneniya...*, s. 63.

⁴⁹ Dz.U. z 1977 r., nr 38, poz. 167.

⁵⁰ Yu. A. Grin'ko, *Problemnyye voprosy ispolneniya...*, s. 304–305; I. G. Khitarishvili, *Nekotoryye aspekty ispolneniya...*, s. 63.

⁵¹ A. A. Lazar', T. P. Afonchenko, *Prinuzhdeniye kak metod upravleniya sotsial'nymi protsessami (na primere smertnoy kazni)*, <http://lib.i-bteu.by/bitstream/handle/> (dostęp: 26.10.2021 r.).

⁵² N. N. Shaferov, *Smertnaya kazn' v Respublike Belarus'*, (w:) B. B. Sin'kov, K. L. Tomashewskiy, S. N. Storozhenko (red.), *Pravoponimaniye i pravoprimereniye v deyatel'nosti yurista. Sbornik materialov nauchno-prakticheskoy konferentsii studentov*, Minsk 2018, s. 136.

W stosunku do takiego skazanego sąd zawiesza wykonanie kary śmierci i orzeka o zastosowaniu wobec niego przymusowego środka bezpieczeństwa i leczenia w trybie określonym przez kodeks karny (ust. 3). W razie powrotu skazanego do zdrowia, decyzję o zastosowaniu wobec niego kary śmierci lub możliwości zastąpienia jej inną karą podejmuje sąd, który wydał wyrok (ust. 4). Przepisy te, choć w pewnym zakresie, umożliwiają ludzkie potraktowanie skazanego w określonym stanie zdrowia.

O fakcie stosowania kary śmierci na Białorusi świadczą liczby skazanych na nią. Przedstawia je tabela 1.

Tabela 1. Liczby skazanych na karę śmierci w Republice Białoruś w latach 1992–2019

Rok	Liczba skazanych na karę śmierci
1992	24
1993	20
1994	25
1995	b.d.
1996	29
1997	46
1998	47
1999	13
2000	4
2001	7
2002	4
2003	4
2004	2
2005	2
2006	9
2007	4
2008	2
2009	2
2010	2
2011	2
2012	0
2013	4
2014	0
2015	2
2016	3
2017	5

2018	2
2019	3
2020	3

Źródło: M. I. Pastukhov, *K voprosu ob otmene smertnoy kazni v Respublike Belarus'*, „Studia Politolgiczne” 2016, Vol. 40, s. 174 (lata 1992–1997), dane MSW Republiki Białoruś (lata 1998–2010) i doniesienia medialne opracowane przez Białoruski Komitet Helsiński (lata 2011–2018), <https://belhelcom.org/ru/topic-material/kolichestvo-smertnyh-prigovorov-v-belarusi-0> (dostęp: 28.10.2021 r.); S. A. Borsuchenko, *Pravovoy status smertnoy kazni v Respublike Belarus'*, „Vestnik RPA” 2021, № 1, s. 61 (lata 2019–2020).

Przystępując do analizy tabeli 1., należy stwierdzić, że na Białorusi bardzo trudno jest ustalić liczby orzeczonych i wykonanych wyroków kary śmierci w każdym roku. Nie są bowiem ogólnie dostępne oficjalne statystyki z tego zakresu. Informacje na ten temat najczęściej uzyskiwane są od obrońców praw człowieka, którzy otrzymują je od skazanych na tę karę i ich krewnych⁵³.

Z tabeli 1. wynika, że w ciągu analizowanych 28 lat wobec powyżej wskazanych 270 osób orzeczono karę śmierci. Najwięcej takich wyroków wydawano w okresie 1992–1999 (13–47). W latach 2000. ich liczby były znacznie niższe (0–9). W ostatnich latach dostrzegalna jest stabilizacja liczby wyroków. Jednakże ze względu na niepełne, niewiarygodne dane trudno jest ocenić politykę karną sądów w tym zakresie. Należy pamiętać przy tym, że liczby orzeczonych w danym roku kar śmierci różnią się od liczby wykonanych wyroków.

Niektórzy uważają, że coraz rzadziej, orzekając tę karę, sędziowie realizują art. 24 Konstytucji RB wskazujący na dążenie do stałego ograniczania stosowania kary aż do całkowitego zakończenia stosowania przepisu⁵⁴. W ich opinii coraz mniejsze liczby orzekanych wyroków śmierci świadczą o zmierzaniu praktyki sądowej w kierunku zniesienia kary śmierci⁵⁵. Według niektórych ocen kara ta jest orzekana wobec ok. 0,7% liczby skazanych, wobec których mogła być orzeczona⁵⁶ (np. w latach 2004–2009 – od ok. 0,5% do ok. 1%)⁵⁷. Niestety, prawdziwość tych danych jest trudna do ustalenia.

⁵³ S. A. Borsuchenko, *Pravovoy status smertnoy...*, s. 61.

⁵⁴ E. A. Sarkisova, *Konstitutsiya Respubliki Belarus' – istochnik ugolovnoy prava*, <https://elibrary.by/bitstream/> (dostęp: 8.08.2022 r.).

⁵⁵ A. S. Vorona, *Problema otmenny smertnoy kazni v Respublike Belarus'*, http://edoc.bseu.by:8080/bitstream/edoc/80227/1/Vorona_A.S._145_146.pdf (dostęp: 8.08.2022 r.).

⁵⁶ O. G. Lukashova, *Ugolovnaya politika v otsenkakh naseleniya (sotsiologicheskii aspekt)*, (w:) A. N. Il'yashenko (red.), *Sovremennyye problemy ugolovnoy politiki. V Mezhdunarodnaya nauchno-prakticheskaya konferentsiya*, Krasnodar 2014, s. 241.

⁵⁷ N. A. Babiy, *Ugolovnoye pravo Respubliki Belarus'*, Minsk 2010, s. 475.

4. PROPONOWANE ZMIANY LEGISLACYJNE W ZAKRESIE KARY ŚMIERCI NA BIAŁORUSI

Według A. D. Sacharowa kara śmierci jest „okrutną instytucją, która podważa moralne i prawne podstawy społeczeństwa”⁵⁸. Mimo to Białoruś od lat znajduje się w prawnym i etycznym okresie przejściowym w podejściu do niej⁵⁹. Prawnicy rozważają różne potencjalne możliwości zmiany prawa. Zasadniczo wskazują na trzy drogi: całkowite zniesienie kary śmierci, częściowe jej zniesienie, wprowadzenie moratorium na jej stosowanie.

Całkowite zniesienie kary śmierci mogłoby nastąpić poprzez:

– wprowadzenie w Konstytucji RB zmian ukierunkowanych na zniesienie kary śmierci⁶⁰ – wydaje się, że powinien to być punkt wyjścia do dalszych zmian prawnych;

– dokonanie nowelizacji kodeksu karnego, w wyniku której kara śmierci zostałaby usunięta z jego części ogólnej (katalogu kar) i z części szczególnej (sankcje za przestępstwa)⁶¹. Zatem zgodnie z tym pomysłem zniesienie kary nastąpiłoby drogą zmiany w kodeksie karnym⁶². Według niektórych (np. N. A. Babija) należałoby wówczas wprowadzić, zamiast kary śmierci, maksymalny wymiar kary pozbawienia wolności w wysokości 40 lat⁶³ lub dożywotnie pozbawienie wolności bez prawa do warunkowego zwolnienia⁶⁴. Niektórzy proponują, by w razie podjęcia decyzji o zniesieniu kary śmierci określić ustawą okres odroczenia wykonania orzeczonych kar śmierci na 10 lat. W tym czasie nastąpiłoby zweryfikowanie okoliczności, które stały się podstawą skazania w celu uniknięcia pomyłki sądowej⁶⁵. Owe regulacje byłyby następstwem zmian przepisów konstytucyjnych.

⁵⁸ O. N. Novitskaya, *Smertnaya kazn': za i protiv*, (w:) A. A. Milyutin (red.), *Materialy mezhdunarodnoy konferentsii vedushchikh spetsialistov, molodykh uchenykh i studentov „Sakharovskie chteniya 2002 goda: ekologicheskiye problemy XXI veka”*, Minsk 2002, s. 66.

⁵⁹ K. V. Volchkova, *Smertnaya kazn' i problema gumanizatsii obshchestva*, (w:) *Sbornik materialov mezhdunarodnoy nauchno-prakticheskoy konferentsii studentov i molodykh uchenykh BGMU*, Minsk 2020, s. 1599.

⁶⁰ A. V. Kulesh, *O sovershenstvovanii zakonodatel'stva Respubliki Belarus' v sootvetstviu s normami mezhdunarodnogo prava*, https://elib.bsu.by/bitstream/123456789/89156/1/kulesh_2013_BMW.pdf (dostęp: 8.08.2022 r.).

⁶¹ M. I. Pastukhov, *K voprosu ob...*, s. 177–178.

⁶² N. A. Kodak, *K voprosu smertnoy...*, s. 162.

⁶³ M. A. Mammedov, *Smertnaya kazn'*, (w:) M. A. Mammedov, O. O. Novik (red.), *Yubileynaya nauchno-prakticheskaya konferentsiya, posvyashchennaya 85-letiyu Gomel'skogo gosudarstvennogo universiteta imeni Frantsiska Skoriny: materialy konferentsii* (Gomel', 17 iyunya 2015 g.), Gomel' 2015, s. 54.

⁶⁴ L. I. Tsygankova, *Smertnaya kazn' v Belarusi: sokhranit' ili otkazat'sya*, (w:) V. N. Vatyul' (red.), *Belorusskaya...*, s. 200.

⁶⁵ T. G. Tereshchenko, *Belorusskiy opyt ispolneniya...*, s. 307.

Jednakże do podjęcia decyzji o zniesieniu kary śmierci potrzebna jest wola polityczna⁶⁶. Niezbędna jest „decyzja kierownictwa państwa (Prezydenta Republiki Białoruś) ze względu na prezydencką formę rządów. Wybór sposobu i czasu regulacji tego problemu zależy od głowy państwa”⁶⁷. Jako że zniesienie kary byłoby krokiem radykalnym⁶⁸, dlatego w tej sprawie powinno wypowiedzieć się także społeczeństwo⁶⁹. Niektórzy sugerują referendum, które „będzie kluczowym krokiem do eliminacji sprzeczności na narodowym i międzynarodowym poziomie”, a także sposobem wyrażenia przez obywateli Białorusi swego zdania w tej kwestii. Potwierdził to w 2019 r. prezydent kraju. Stwierdził przy tym, że „pośpiech tutaj może tylko zaszkodzić”⁷⁰. Zatem nie zanoszą się na szybkie, całkowite zniesienie kary śmierci.

Według niektórych prawników, „biorąc pod uwagę stan współczesnego społeczeństwa w całości należy zastanowić się nad utrzymaniem kary śmierci, ale w ograniczonym stopniu”⁷¹. Oznacza to propozycję częściowego zniesienia kary śmierci. Odbyłoby się ono poprzez:

– konsekwentne zmniejszanie liczby przestępstw zagrożonych karą śmierci⁷² (ale przynajmniej na jakiś czas pozostawienie jej za przestępstwa o charakterze terrorystycznym powodujące śmierć ludzi)⁷³. Od lat Centrum „Wiosna”, Białoruski Komitet Helsiński i Amnesty International opowiadają się przeciwko karze we wszystkich sytuacjach bez wyjątku⁷⁴;

⁶⁶ A. A. Semchenkov, *Smertnaya kazn' skvoz' prizmu tsennosti chelovecheskoy zhizni: istoriya, sovremennoye polozheniye i mezhdunarodnyy opyt*, (w:) T. A. Chervyakova (red.), *Sovremennyye tendentsii razvitiya prava, gosudarstva i integratsionnykh obrazovaniy. Materialy mezhdunarodnoy nauchnoy konferentsii studentov, magistrantov i aspirantov*, Minsk 2019, s. 77.

⁶⁷ G. A. Vasilevich, *Belarus' na puti k otmene smertnoy kazni: vozmozhnyye varianty resheniya*, (w:) M. V. Andriyashko (red.), *Ugolovnyaya politika...*, s. 12.

⁶⁸ *Ibidem*, s. 12.

⁶⁹ S. B. Antonenko, *Pravo na zhizn'. Smertnaya kazn' v Respublike Belarus'*, https://elib.bsu.by/bitstream/123456789/222840/1/antonenko_sbornik22.pdf (dostęp: 8.08.2022 r.).

⁷⁰ M. A. Yakubchik, Ye. S. Beloborodaya, *Smertnaya kazn': isklyuchitel'naya ili isklyuchayemaya mera nakazaniya*, http://www.bseu.by:8080/bitstream/edoc/82835/1/Yakubchik_M.A._210_212.pdf (dostęp: 8.08.2022 r.)

⁷¹ A. N. Bruyako, D. A. Budnik, *Smertnaya kazn' v Respublike Belarus'...*, s. 207.

⁷² K. D. Vasil'yeva, *Smertnaya kazn' v Respublike Belarus' kak isklyuchitel'naya mera nakazaniya*, (w:) O. A. Lavshuk (red.), *Molodaya nauka...*, s. 222.

⁷³ G. A. Vasilevich, *Belarus' na puti k otmene smertnoy kazni: vozmozhnyye varianty resheniya*, (w:) M. V. Andriyashko (red.), *Ugolovnyaya politika...*, s. 12.

⁷⁴ A. Yu. Kivel', A. A. Shishov, *Argumenty protiv smertnoy kazni*, (w:) V. G. Shadurskiy (red.), *Sbornik nauchnykh statey studentov, magistrantov, aspirantov*. Vypusk 11, v 2-kh t. T. 1, Minsk 2014, s. 13.

– zniesienie kary w prawie powszechnym, ale pozostawienie w prawie okresu wojny⁷⁵, co oznacza pozostawienie jej wyłącznie w sądownictwie specjalnym⁷⁶;

– „ustanowienie bardziej rygorystycznych (niż przy orzekaniu innych rodzajów kar), ograniczających uznaniowe traktowanie przez sąd norm procesowych i karnoprawnych, których przestrzeganie jest obowiązkowe przy orzekaniu wyroku śmierci”⁷⁷;

– zniesienie na określony czas⁷⁸ (w ramach eksperymentu)⁷⁹ dokonane w celu analizy wpływu kary śmierci lub jej braku na poziom przestępczości⁸⁰.

Kolejną propozycję zmiany prawa dotyczącego kary śmierci stanowi wprowadzenie moratorium na orzekanie i wykonywanie kary⁸¹. Ma to posłużyć ustaleniu wpływu tej decyzji na stan przestępczości⁸².

Do wprowadzenia moratorium potrzebna jest wola polityczna⁸³. Według niektórych najprostszym, najszybszym rozwiązaniem byłoby wydanie przez Prezydenta RB dekretu lub ukazu w tej sprawie. Na jej podstawie sądy mogłyby orzekać karę, ale nie wolno byłoby jej wykonywać⁸⁴. Inni proponują, by Prezydent RB wprowadził moratorium, a następnie doszłoby do wniesienia zmian w Konstytucji RB ukierunkowanych na zniesienie kary⁸⁵. Natomiast A. Łukaszenko argumentuje, że samodzielnie nie może wprowadzić moratorium na karę, bo nie chce zmieniać decyzji, którą podjęło społeczeństwo, głosząc za nią w 1996 r. Jednakże zgodnie z orzeczeniem Sądu Konstytucyjnego RB z dnia 11 marca 2004 r. „pierwszy krok” należy do prezydenta kraju lub parlamentu⁸⁶. W końcu 2016 r. w parlamencie białoruskim informowano, że zagadnienie moratorium

⁷⁵ Ye. I. Orlovskaya, *Smertnaya kazn' v istorii Belarusi*, (w:) *Aktual'nyye voprosy sovershenstvovaniya pravovogo obrazovaniya v srednikh spetsial'nykh zavedeniyakh*, Minsk 2011, <https://elib.bs.u.by> (dostęp: 8.08.2022 r.).

⁷⁶ V. V. Khritonenko, *K voprosu smertnoy...*, s. 295; Ye. V. Maksimik, *Pravo na zhizn' v kontekste problemy otmeny smertnoy kazni*, „Mediaissledovaniya” 2017, № 4–1, s. 143.

⁷⁷ K. D. Vasil'yeva, *Smertnaya kazn' v Respublike Belarus' kak isklyuchitel'naya mera nakazaniya*, (w:) O. A. Lavshuk (red.), *Molodaya nauka...*, s. 222; A. N. Bruyako, D. A. Budnik, *Smertnaya kazn' v Respublike Belarus'...*, s. 207.

⁷⁸ Ye. I. Orlovskaya, *Smertnaya kazn'...*, s. 4.

⁷⁹ V. V. Khritonenko, *K voprosu smertnoy...*, s. 295.

⁸⁰ N. A. Kodak, *K voprosu smertnoy...*, s. 162.

⁸¹ A. V. Kulesh, *O sovershenstvovanii zakonodatel'stva...*, s. 306; Ye. I. Orlovskaya, *Smertnaya kazn'...*, s. 4.

⁸² M. I. Pastukhov, *K voprosu ob...*, s. 177; V. V. Khritonenko, *K voprosu smertnoy...*, s. 295.

⁸³ A. A. Semchenkov, *Smertnaya kazn' skvoz' prizmu tsennosti chelovecheskoy zhizni: istoriya, sovremennoye polozheniye i mezhdunarodnyy opyt*, (w:) T. A. Chervyakova (red.), *Sovremennyye...*, s. 77.

⁸⁴ M. I. Pastukhov, *K voprosu ob...*, s. 177.

⁸⁵ A. V. Kulesh, *O sovershenstvovanii zakonodatel'stva...*, s. 477.

⁸⁶ A. M. Buyvol, *Problema smertnoy kazni v Respublike Belarus' v kontekste mezhdunarodnoy gummanizatsii ugovnogo prava*, http://edoc.bseu.by:8080/bitstream/edoc/82754/1/Buyvol_A.M..pdf (dostęp: 8.08.2022 r.).

będzie przedmiotem analiz nie wcześniej niż w 2017 r.⁸⁷. Od tego czasu nie nastąpiły żadne zmiany.

Niektórzy przedstawiciele ustawodawcy (np. N. L. Samosiejka) twierdzą, że zniesienie kary śmierci lub wprowadzenie moratorium nastąpi „nie z powodu politycznej koniunktury lub wymogów europejskich struktur, ale w ramach interesów naszego narodu i państwa”⁸⁸. Wielu uważa, że działania na rzecz moratorium, a następnie zniesienia kary śmierci powinny być „sekwencyjne i ostrożne”⁸⁹, mieć charakter stopniowy⁹⁰.

5. PODSUMOWANIE

Podsumowując, należy potwierdzić przyjęte założenie wskazujące na szeroki zakres regulacji kary śmierci w ustawodawstwie Republiki Białoruś. Kwestię tę reguluje Konstytucja RB, kodeks karny oraz kodeks karny wykonawczy, tj. ustawa zasadnicza i ustawy karne. Pierwsza, jako najważniejsza, dopuszcza tymczasowe i wyjątkowe stosowanie kary śmierci. Pozostawia furtkę do wprowadzenia moratorium oraz do jej zniesienia. Przeczy jednakże swoim regulacjom zakładającym ochronę życia. Kodeks karny określa status kary. Przewiduje szeroki katalog czynów nią zagrożonych, opisuje sposób wykonania kary. Zawiera wyłączenie niektórych kategorii sprawców (pod względem wieku i płci), przewiduje instytucję ulaskawienia wobec skazanych na nią. Z kolei kodeks karny wykonawczy reguluje prawa skazanego na karę śmierci, sposób jego ochrony, tryb wykonania kary oraz kwestie pośmiertne (informacje o dacie śmierci, niewydawanie ciała, miejsce pochówku). Należy stwierdzić, że oba kodeksy w sposób dosyć szczegółowy uregulowały instytucję kary śmierci naruszającej normy krajowe i międzynarodowe gwarantujące prawo człowieka do życia. Utwierdziło to w przekonaniu o niehumarytaryzmie kary, o okrutnym sposobie jej wykonania i bezdusznym karaniu także rodziny skazanego.

Należy też stwierdzić, że stosowanie kary śmierci we współczesnej Białorusi ma historyczne korzenie. Surowe prawo zarówno w zakresie orzekania, jak i jej wykonywania jest wynikiem pokutującego od lat przekonania o zapobiegawczej roli wobec przestępczości i znacznej skuteczności w jej ograniczaniu. Jest rezul-

⁸⁷ M. A. Galkin, *Problema otmeny smertnoy kazni v Respublike Belarus'*, http://media.miu.by/files/store/items/chpepu/xx/miu_studconf_xx_79.pdf (dostęp: 27.10.2021 r.).

⁸⁸ O. G. Lukashova, *Ugolovnaya politika v otsenkakh naseleniya (sotsiologicheskii aspekt)*, (w:) A. N. Il'yashenko (red.), *Sovremennyye problemy...*, s. 241–242.

⁸⁹ A. P. Patskevich, S. N. Storozhenko, *Pravo na zhizn' i problemy smertnoy kazni v kontekste Konstitutsii Respubliki Belarus'*, „Penitentsiarnaya nauka” 2007, № 4, s. 63.

⁹⁰ Ye. I. Orlovskaya, *Smertnaya kazn'...*, s. 4; V. V. Khritonenko, *K voprosu smertnoy...*, s. 295.

tatem zgody na surowe, okrutne karanie sprawców przestępstw. Stanowi efekt tworzonych przez władze relacji międzyludzkich, kształtowanych w atmosferze nieufności, a nierzadko niechęci do współobywateli. Wydaje się, że większe zrozumienie problemu kary śmierci przejawiają białoruscy prawnicy, mniejsze – władza. Wykazuje ona niechęć do zniesienia kary, która jest jej bardzo przydatna do utrzymywania społeczeństwa w dyscyplinie, posłuszeństwie i strachu.

REFERENCES

- Alekseyev V. V., *Smertnaya kazn' kak mera ugovnogo nakazaniya v Respublike Belarus'*, (w:) N. V. Panteleyeva (red.), *Gosudarstvo i pravo: aktual'nyye problemy formirovaniya pravovogo soznaniya. Sbornik statey III Mezhdunarodnoy nauchno-prakticheskoy konferentsii*, Mogilev 2020
- Antonenko S. B., *Pravo na zhizn'. Smertnaya kazn' v Respublike Belarus'*, https://elib.bsu.by/bitstream/123456789/222840/1/antonenko_sbornik22.pdf (dostęp: 8.08.2022 r.)
- Babiy N. A., *Ugovnoye pravo Respubliki Belarus'*, Minsk 2010
- Borsuchenko S. A., *Pravovoy status smertnoy kazni v Respublike Belarus'*, „Vestnik RPA” 2021, № 1
- Bruyako A. N., Budnik D. A., *Smertnaya kazn' v Respublike Belarus': ugovno-pravovoy aspekt*, (w:) *Bezopasnost' cheloveka i obshchestva: sovershenstvovaniye sistemy reagirovaniya i upravleniya zashchitoy ot chrezvychaynykh situatsiy. Sbornik materialov III Mezhdunarodnoy zaochnoy nauchno-prakticheskoy konferentsii*, Minsk 2019
- Buyvol A. M., *Problema smertnoy kazni v Respublike Belarus' v kontekste mezhdunarodnoy gummanizatsii ugovnogo prava*, http://edoc.bseu.by:8080/bitstream/edoc/82754/1/Buyvol_A.M..pdf (dostęp: 8.08.2022 r.)
- Galkin M. A., *Problema otmeny smertnoy kazni v Respublike Belarus'*, http://media.miu.by/files/store/items/chpepu/xx/miu_studconf_xx_79.pdf (dostęp: 27.10.2021 r.)
- Goryunova A. A., Sakun A. I., *Konstitutsionnyye ogranicheniya prava na zhizn' v Respublike Belarus'*, https://elib.bsu.by/bitstream/123456789/107280/1/goryunova_sakun_sbornik%2013_tom2.pdf (dostęp: 8.08.2022 r.)
- Grin'ko Yu. A., *Problemyye voprosy ispolneniya nakazaniya v vide smertnoy kazni v Respublike Belarus'*, http://edoc.bseu.by:8080/bitstream/edoc/67699/1/Grinko_304_305.pdf (dostęp: 8.08.2022 r.)
- Yakubchik M. A., Beloborodaya Ye. S., *Smertnaya kazn': isklyuchitel'naya ili isklyuchayemaya mera nakazaniya*, http://www.bseu.by:8080/bitstream/edoc/82835/1/Yakubchik_M.A._210_212.pdf (dostęp: 8.08.2022 r.)
- Khitarishvili I. G., *Nekotoryye aspekty ispolneniya smertnoy kazni v Respublike Belarus'*, http://edoc.bseu.by:8080/bitstream/edoc/79918/1/Hitarishvili_I.G._62_63.pdf (dostęp: 8.08.2022 r.)
- Khomich V. M., *Glava 9*, (w:) A. V. Barkov, V. M. Khomich, *Nauchno-prakticheskiy kommentariy k Ugolovnomu kodeksu Respubliki Belarus'*, Minsk 2010

- Khritonenko V. V., *K voprosu smertnoy kazni v Respublike Belarus'*, *Elektronnyy sbornik trudov molodykh spetsialistov Polotskogo Gosudarstvennogo Universiteta*, Vypusk 22, Novopolotsk 2018
- Khursanova A. S., Shamkut' K. M., *Pravo na zhizn' i problema smertnoy kazni v Respublike Belarus'*, http://edoc.bseu.by:8080/bitstream/edoc/89782/1/Khursanova_A._S..pdf (dostęp: 8.08.2022 r.)
- Kivel' A. Yu., Shishov A. A., *Argumenty protiv smertnoy kazni*, (w:) V. G. Shadurskiy (red.), *Sbornik nauchnykh statey studentov, magistrantov, aspirantov*. Vypusk 11, v 2-kh t. T. 1, Minsk 2014
- Kodak N. A., *K voprosu smertnoy kazni v Respublike Belarus'*, http://media.miu.by/files/store/items/uses/xxv/miu_uses_xxv_04015.pdf (dostęp: 18.10.2021 r.)
- Kulesh A. V., *O sovershenstvovanii zakonodatel'stva Respubliki Belarus' v sootvetstvi s normami mezhdunarodnogo prava*, https://elib.bsu.by/bitstream/123456789/89156/1/kulesh_2013_BMW.pdf (dostęp: 8.08.2022 r.)
- Lazar' A. A., Afonchenko T. P., *Prinuzhdeniye kak metod upravleniya sotsial'nymi protsessami (na primere smertnoy kazni)*, <http://lib.i-bteu.by/bitstream/handle/> (dostęp: 26.10.2021 r.)
- Lukashova O. G., *Ugolovnaya politika v otsenkakh naseleniya (sotsiologicheskiy aspekt)*, (w:) A. N. Il'yashenko (red.), *Sovremennyye problemy ugolovnoy politiki. V Mezhdunarodnaya nauchno-prakticheskaya konferentsiya*, Krasnodar 2014
- Maksimik Ye. V., *Pravo na zhizn' v kontekste problemy otmeny smertnoy kazni*, „Mediaissledovaniya” 2017, № 4–1
- Mammedov M. A., *Smertnaya kazn'*, (w:) M. A. Mammedov, O. O. Novik (red.), *Yubileynaya nauchno-prakticheskaya konferentsiya, posvyashchennaya 85-letiyu Gomel'skogo gosudarstvennogo universiteta imeni Frantsiska Skoriny: materialy konferentsii* (Gomel', 17 iyunya 2015 g.), Gomel' 2015
- Novitskaya O. N., *Smertnaya kazn': za i protiv*, (w:) A. A. Milyutin (red.), *Materialy mezhdunarodnoy konferentsii vedushchikh spetsialistov, molodykh uchenykh i studentov „Sakharovskiye chteniya 2002 goda: ekologicheskiye problemy XXI veka”*, Minsk 2002
- Orlovskaya Ye. I., *Smertnaya kazn' v istorii Belarusi*, (w:) *Aktual'nyye voprosy sovershenstvovaniya pravovogo obrazovaniya v srednikh spetsial'nykh zavedeniyakh*, Minsk 2011, <https://elib.bsu.by> (dostęp: 8.08.2022 r.)
- Orushkevich I. I., Sotnikova T. M., *Gumannost' sposobov primeneniya isklyuchitel'noy mery nakazaniya – smertnoy kazni*, (w:) O. N. Ivanchina (red.), *Ugolovnaya yustitsiya: zakonodatel'stvo, teoriya i praktika. Sbornik materialov VIII Respublikanskoj nauchno-prakticheskoy konferentsii studentov, magistrantov i aspirantov*, Brest 2018
- Patskevich A. P., Storozhenko S. N., *Pravo na zhizn' i problemy smertnoy kazni v kontekste Konstitutsii Respubliki Belarus'*, „Penitentsiarnaya nauka” 2007, № 4
- Pastukhov M. I., *K voprosu ob otmene smertnoy kazni v Respublike Belarus'*, „Studia Politologiczne” 2016, Vol. 40
- Poleshchuk D. G., *Otmena smertnoy kazni kak mezhdunarodnyy standart v oblasti prav cheloveka*, <https://elib.bsu.by> (dostęp: 8.08.2022 r.)
- Shaferov N. N., *Smertnaya kazn' v Respublike Belarus'*, (w:) B. B. Sin'kov, K. L. Tomashevskiy, S. N. Storozhenko (red.), *Pravoponimaniye i pravoprimeneniye*

- v deyatel'nosti yurista. Sbornik materialov nauchno-prakticheskoy konferentsii studentov*, Minsk 2018
- Sarkisova E. A., *Konstitutsiya Respubliki Belarus' – istochnik ugolovnogo prava*, <https://elib.bsu.by/bitstream/> (dostęp: 8.08.2022 r.)
- Semchenkov A. A., *Smertnaya kazn' skvoz' prizmu tsennosti chelovecheskoy zhizni: istoriya, sovremennoye polozheniye i mezhdunarodnyy opyt*, (w:) T. A. Chervyakova (red.), *Sovremennyye tendentsii razvitiya prava, gosudarstva i integratsionnykh obrazovaniy. Materialy mezhdunarodnoy nauchnoy konferentsii studentov, magistrantov i aspirantov*, Minsk 2019
- Shurov S. M., *Smertnaya kazn' kak vid nakazaniya v Respublike Belarus'*, https://elib.amia.by/bitstream/docs/4897/1/121-ygol_isp_konf2020.pdf (dostęp: 8.08.2022 r.)
- Tereshchenko T. G., *Belorusskiy opyt ispolneniya nakazaniya v vide smertnoy kazni i perspektivy yego transformatsii*, (w:) *Ugolovno-ispolnitel'naya sistema: realii i perspektivy razvitiya. Materialy II Mezhdunarodnoy nauchno-prakticheskoy konferentsii*, Pskov 2020
- Tsygankova L. I., *Smertnaya kazn' v Belarusi: sokhranit' ili otkazat'sya*, (w:) V. N. Vatył' (red.), *Belorusskaya potologiya: mnogoobraziye v yedinstve. Respublika Belarus' v globaliziruyushchemsya mire. Tezisy dokladov IV mezhdunarodnoy nauchno-prakticheskoy konferentsii* (Grodno, 13–14 maja 2010 g.). V 2 ch. Ch. 2, Grodno 2010
- Vasil'yeva K. D., *Smertnaya kazn' v Respublike Belarus' kak isklyuchitel'naya mera nakazaniya*, (w:) O. A. Lavshuk (red.), *Molodaya nauka – 2019: regional'naya nauchno-prakticheskaya konferentsiya studentov i aspirantov vuzov Mogilevskoy oblasti: materialy konferentsii*, Mogilev 2019
- Vasilevich G. A., *Konstitutsionno-pravovyye aspekty otmeny smertnoy kazni v Respublike Belarus'*, „Vestnik Konstitutsionnogo Suda Respubliki Belarus'” 2002, № 2
- Vasilevich G. A., *Belarus' na puti k otmene smertnoy kazni: vozmozhnyye varianty resheniya*, (w:) M. V. Andriyashko (red.), *Ugolovnaya politika Respubliki Belarus': sostoyaniye i puti sovershenstvovaniya*, Baranovichi 2016
- Volchkova K. V., *Smertnaya kazn' i problema gumanizatsii obshchestva*, (w:) *Sbornik materialov mezhdunarodnoy nauchno-prakticheskoy konferentsii studentov i molodykh uchenykh BGMU*, Minsk 2020
- Voluyevich V. V., *Smertnaya kazn' kak ogranicheniye prava na zhizn'*, (w:) A. A. Vishnevskiy (red.), *Sovremennoye sostoyaniye i perspektivy razvitiya grazhdanskogo, semeynogo zakonodatel'stva i zakonodatel'stva o trude Respubliki Belarus'. Materialy Respublikanskoj nauchno-prakticheskoy konferentsii*, Baranovichi 2016
- Vorona A. S., *Problema otmeny smertnoy kazni v Respublike Belarus'*, http://edoc.bseu.by:8080/bitstream/edoc/80227/1/Vorona_A.S._145_146.pdf (dostęp: 8.08.2022 r.)